

daj, in nekoliko namočene ali pa vlažne krme, ali potresi vodo v posodi, iz ktere živinče pije, z otrobi ali pa sennim zdrobom, da se živinče tako naglo vode ne navleče.

Gospodarstvo, obrtnijstvo in trgovstvo na slovenski zemlji v starem času. *)

Če se današnje čase rado od tega govori, kako naj se kmetovanje, obrtnija in trževanje pospešuje med narodom, ne bo neprijetno pogledati v nekdanji čas, kako je takrat stalo s temi rečmi.

Slovenska zemlja zadeva v italijanske mejnike; ob kraji tedaj ima nekoliko bolj srečno lego, više pa je bolj gorata in mrzla, tedaj ne toliko rodovitna. Tako poodčitujejo tudi nekdanji zemljopisci to zemljo, ki se je takrat ločila v Istrijo, Norik in Panonijo. Krog Akvileje v lepi ravnini poleg Soče se je vidilo drevje v vrstah posajeno; vmes so bile trte preprežene in kviško speljane, tako, da se je vsa planjava vidila kot z venci ozaljšana. Blizu Trsta je rastlo drago vino pucinsko, ki ga je cesarica Julija, Avgustova zaročnica, toliko cenila, da tudi v Rimu je le takega rabila. Ob morskem kraji je zemlja rodila dobre sadove, zlasti je imela oljke in trte; tedaj je cesar Maksimin ob Soči toliko vinskih sedcev našel, da je iz njih most čez reko mogel narediti. Notranji kraji so bili bolj nerodovitni; vendar tudi v japonskih hribih je rastlo žito in proso.

Dalje v deželi noriški so bili griči, ki so se dali prav obdelovati in zopet doline, ki so bile dobro obdelane. Na panonskih ravninah se je rabilo drevo in kopača svoj čas, in lepo obsejana je bila zemlja; in srp se je zopet svoj čas brusil, in spravljal obilni sad.

Niže ob Savi in Dravi so bile solnčne gorice, in vinogradi so na njihovih stranéh se bolj ali manj gosto kazali. Pa tudi gojzdov se ni manjkalo nekdanj v teh deželah. Panonija je rodila dosti hrastja in želoda, julske in noriške planine so bile z gostimi logi zaraščene; pa tudi v primorji niso bile gole pečine; Istrijani in Liburnijani so imeli dosti lesa za svoje ladije; ob Timavu je stal lep log. Gojzdi in zraven lepi pašniki so dali tudi razno živino lepo rediti. Stari latinski pesnik Virgili vé zadosti prepevati od lepe živinice in veselih pastirjev, o visocih planinah, o noriških gričih in o pašnikih poleg Timava, nasproti pa tudi od hude živinske kuge, ki je zelene trate spraznila, in pastirje pregnala.

Pa stari stanovavec slovenske zemlje ni bil samo kmet in obdelovavec polja in goric; marsiktero drugačno delo in obrtnijo so znale njegove roke. Zemlja je hranjevala bogate zaklade v svojem krilu skrite. Noriške rudne jame so dajale železa, in njihove kovačije jekla, da neki stari pesnik primeroma daje: več je noriška zemlja dajala bogastva z obilnim železom, kakor španjski svet s svojo rumeno zlato rudo. Vendar tudi zlato se je dobivalo v noriških hribih; že blizu Akvileje se je nahajalo zlato posebno više pri Tavriških, ki so stanovali v bolj goratem Noriku. Ko so se tisti zlati rudniki našli, se je po pripovedi starega pisatelja, cena zlata po celi Italiji precej za tretji del ponzala. Tedaj se je denar iz zlata in družega blaga koval v Akvileji in Siscii, narejale so se mnogotere drage lepotine. Pa tudi kovačev za železo in jeklo se ni manjkalo, noriški meči so bili sloveči; društva kovačev so pisane na starih kamnih v Akvileji, Trstu in Celji.

Drugačna obrtnija se je tudi nahajala. Kako so naši predniki znali kamen obdelovati, zidati male in velike stavbe, o tem pričujejo mnogoteri kamnati spominki, ostanki mestnih ozidij, tempeljnov, gledišč in stolpov, bodi si v Akvileji, Trstu, Poli, Ljubljani, ali pri Celovcu, Celji, Ptujem in dalje. Dobro so znali tudi les obdelavati; liburnske ladije

so bile najhitreje za morje, za vino so imeli sode, ne mehov kakor drugod, in vozov tudi obilno za prevaževanje blaga; v Akvileji se na kamnih berejo društva lesarjev in og-ljarjev. Gline in ilovico so vedili tudi dobro rabiti; marsikteri ostanki skled, vrčev in loncov se nahajajo v starih razvalinah, velike in trdne opeke se kažejo v zidovih in vodotocih. Pa tudi tkanine raznega načina so se vedile v deželi napravljati; bere se v starih pisateljih o mnogobarvanih, z zlatom in srebrom pretkanih oblačilih.

Kar se tiče v zadnje trgovstva, je tudi o tistem zadosti pisano pri nekdanjih zgodovinarjih. Akvileja je bila poglavitno tržišče med talijanskimi in ilirskimi deželami; ponujala je silo reči, ki so se skupaj speljevale po rekah in cestah, trgovcom in brodarjem, ki so prišli po morji; zopet je z morja mnogotere reči dajala višim deželam potrebne, ki niso bile toliko bogate in rodovitne. Iz notranjih dežel je prihajala živina, kože, sir, osek, mёд, les, leséna posoda, planinsko zelišče, marmor, železo, jeklo, tudi sužnji; od morja se je prepeljavalo vino, olje, drage oblačilne lepotine.

Ceste so šle od Akvileje na vse strani, proti Italiji, čez Norik in Panonijo proti Donavi, poleg morja čez Istrijo in Dalmacijo proti izhodu. Na pr.: cesta je šla iz Akvileje za Sočo na Virun pri Celovcu in Norejo pod Judenburgom proti gornji Donavi; zopet čez julske planine ali Hrušico na Emono, sedanjo Ljubljano, in od ondod po eni strani na Celje in Petov ali Ptuj proti srednji Donavi, po drugi strani na Noviodun pri Krškem in Siscijo ali Sisek proti spodnji Donavi; dalje čez Trgeste ali Trst, Tarsatiko pri Reki, Senijo ali Senj dalje v Ilirijo. Nasproti so Primorci brodarili toliko, da so bili še pred prihodom Rimljanov sloveči kot dobri mornarji; po rekah pa, po Navportu ali Ljubljani in Savi, so se ladije vozile že veliko let pred rimskim gospodstvom; tisti nasledniki, ki so staro Emono zidali, so prišli po vodi na ta kraj.

Tako je stalo z gospodarstvom in trgovstvom na slovenski zemlji pred 2000 leti; in bi Slovenec sedanji čas ne hotel se gibati, in si na vsako stran pomagati, da bi zopet v boljši stan prišel?

Natoroznanske reči.

Burjava ali severna luč.

Glej! na svitu vsake zore
Boga sled zaznamvan je.

L. Toman.

Lepo prikazen smo ogledavali pred 14 dnevi na ponočnem nebu, ki ga je le malokdaj moč uživati pri nas. Bila je ta prikazen burjava ali severna luč („Nordlicht, turora borealis“), zato tako imenovana, ker se vidi v severnih krajih neba. Čeravno je ta ponočna zarja čisto naravna prikazen in že od nekdanj znana omikanim ljudem, jo vendar nevedno ljudstvo zapleta še dandanašnji v take vraže, da se pač očitno vidi, kako treba je prostemu ljudstvu podučjenja o natori in njenih prikaznih. Natora (narava) blaži srce in pelje naravnost k Stvarniku; zato je po pravici rekel sv. Anton puščavnik: „Moja knjiga je narava, ker v njej najde vselej Boga.“

Bilo je v nedeljo (14. dne t. m.) zvečer, in kakor je pri taki prikazni navadno, zlo jasno; veliko zvezd je migljalo na nebem oboku. Ravno sem občudoval te svetove — bilo je 48 minut čez deveto uro, ko zagledam v severu blišečo burjavo. Kmalu je nastal okroglej od zvezd θ , λ , μ in ζ „Herakla“ do srede zvezdja „lovskih psov“, čez η , ζ in ϵ „velikega voza ali borovža“ (Ursae majoris) s prav močno rudečico. Najlepša je bila prikazen 57 minut po devetih; svitli, beli žarki, 6 do 7 po številu, so plameneli kviško neki 10^0 čez obnebe (horizont) po celi dolgosti burjave od NNW—NNO. Teh je 1. pri η in ζ „vel. voza“, 2. pri θ „Bootis“ in α „Drakona“, 3. memo β „Bootis“ in ι „Drakona“, 4. do η „Drakona“, 5. pri ι „Herakla“, 6. pri η in ι

*) Za pokušnjo iz novega, v „Novicah“ unidan pohvaljenega „Domačega koledarja“.

„Herakla“. Ti žarki niso bili tako svetli, kakor oni, ki so nastali pozneje (57 minut po 9. uri). Sosebno velik je bil tisti, ki je plamenil blizu β in ν do ζ „Drakona“, in od β „Bootis“ do γ „manjšega voza“, in vstric z η in ζ „velikega voza.“ Rudečica se je zlasti uravnavala pri „velikem vozu“ in tam je dospela do največe lepote. Čez 3 minute je pa prišla pod „mali voz“. Tamkaj so plameneli žarki zadnjič omenjeni. Okroglej je obsegel do 20° v širokosti, toda ni bil povsod enako močen, tudi ne tako širok. Proti podnebu so se zgubili žarki in rudečica polagoma (15 minut čez 10. uro) v siv segment.

Da si pojasnimo: kaj nek je taka lepa prikazen? sledili bomo izrekom nekterih slavnih mož.

Slavnoznani natoroslovec Delarive (1861) pravi, da nastane burjava, kadar se elektrika v zraku zgošuje vedno bolj do tečajev (polov) zemlje.

Zimmerman v svoji fiziki (str. 303 I. zvezek 1856 v Berolinu) pravi, da je burjava magnetično-električna prikazen po naglih spremenih magnetičnih vrst (Richtungslinien) in zdatnih razločkih toplote, kakor jih nahajamo sosebno v polarnih deželah.

Al. žl. Humboldt nam mnogo pripoveduje v svojem „Kosmos“ (I. zv. p. 198—205, in IV. p. 142—145) od začetka, od barve itd. burjave itd.; pa samo to naj sledi tukaj: „Burjava ni toliko unanji vzrok, da je ravnotežje zemeljskega magnetizma delavnost, ki celó napreduje do svitlega fenomena, ki prvič kalamičnico pripravi v neki nered, in drugič tudi razsvetluje severno nebo s čarobnim, krasnim svitom“ (Dufay, Hierter in Halley). — Burjava je toraj po tem mnenju neko tiho izpraznovanje in konec magnetičnega vremena. Krasota burjave celó v deželi Finnmarken nima take močnosti ko polna luna.

Santini pravi, da je burjave početek kozmičen; snova pa, iz ktere obstoji, pride iz planetničnega prostora. Visočino burjave ceni on od 70 do 160 milj, Humboldt pa od 3000 do 4000 čevljev do več milj.

To so najznanejšje misli o burjavi.

Celo prigodbo nam popisuje Argelander v Bonu v kratkem tako-le: „Kaka rujava barva na severnem nebu blizo obzorja je vsigdar priča burjave. Barva postane temna in viditi je okrogel segment od večje ali manje širjave, obdane s svitlim pasom. Ta pas, ki se pridruži okrogleju, ima belo, včasih tudi modro-višnjevo barvo od $\frac{1}{2}^{\circ}$ — 3° v širjavi, spodnji pas je sosebno ostro omejen. Obširnost pasa šteje 25° — 30° , včasih celó 180° , visokost pa 2° — 12° ; navadno je okrogel, malokdaj eliptičen. Sreda tega pasa in njegova podlaga je sploh obrnjena k NNW, malokdaj leži v magnetičnem meridianu. Cela prikazen se preminja, zdaj vzdiguje, zdaj zopet ponižuje, in plava v vzhodno in zahodno stran. Na ti ali uni strani prideta pas in podlaga iz poprejšne oblike; kmalo se vtisne svitloba v podlago. Kadar začnejo plameneti žarki, postane pas na nekterih krajih svitleji in se nagne proti podlagi. Svetla zarja, ki ima barvo pasa, se dviguje do $\frac{1}{4}^{\circ}$ v širjavi, malokdaj je širja v sredi bolj svitla, na koncih pa bolj temna. Kakor blisk plane na kviško, vzgoraj plameni, se razdeli v več strani, se nagne k izhodu in zahodu, včasih švigljaje, ko bi jo majal hud veter. Včasih nastaja v neki višini nad svitlim pasom nova zarja; navadno je koncentrična s pasom in s podlago, in sploh manje obširnosti kot pas, na stranéh dobro omejen. Sploh ima tiste prikazni kakor omenjeni pas. Iz tega pa izhaja več žarkov, ki se navadno zlo gostijo, in celi svitli pas se polagoma razgubi v lepih žarkih. Prekrasen pogled imamo takrat, kadar iz pasa in oboka ob enem prihajajo žarki; uni plamenijo le do oboda, ti pa dosežejo navadno večo visokost. Ogrine Viljem.*)

*) Nam bo drago, le, kar največ morete, po domače (popularno). Vred.

Zgodovinske preiskave.

Jarenina in Trebelna.

Svojemu spisu: „O tisočletnici sv. Cirila in Metoda“, v katerem sem omenil narodno povest, po kateri je sv. Metod v kapeli sv. Mihela maševal, še pristavljam, da sta ta svetnika sv. Mihela Arhangela posebno mogla častiti, ker je Pribina ali pa Kocel v Wessprimu, katero mesto se v veli v starih listinah tudi Weisbrun ali pa Hezilsburg (Kocelov grad) — gotovo po solnograških škofih tako imenovano — tudi postaviti dal cerkev v čast sv. Mihelu, kakor se bere („v Memorabilia de Abbatia s. Adriani. M. de Szalavar“ pri Kollaru letopis, str. 200): Florebant quidem et alliae ecclesiae, sed nulla ecclesiae s. Adriani in Mosburg, et s. Michaelis Archangeli in Hezilsburg, vel Weisbrun (Weszprim) conferri potuit.“

Zraven Jarenine ima tudi podružnica Trebelna na Dolenskem svojo povest, da je v njej sv. Metod sveto mašo bral, kakor je to gosp. Juri Sodevski — prezgodaj umerli Kobe — v „Novicah“ (1844 str. 119) priobčil. To kapelico najdemo narisano v „Mittheilungen des historischen Vereins f. Krain“ 1847 str. 85, in res čudno je, da je skor v vsem jareninski podobna. Tudi gosp. Hicinger se Kobetovemu mnenju pridružuje, in njegov edini pomislik: „es liesse sich dagegen einwenden, dass die an der Stelle des Altars befindliche Nische dem nach griechischen Ritus fungirenden Priester zu wenig Raum darbiete“, razpadne, če se premisli, da Ciril in Metod nista po današnjem grškem obširnem obredu, temuč po rimskem (latinskem) službo Božjo opravljala. Ker so se pri starih Slovanih „trebe“ velele žrtve, trebišča pa mesta, na katerih se je molikom darovalo, je tedaj tamkaj utegnulo izprva kakošno trebišče poganskih Slovanov stati. Čudna reč je res, da celó na drugem mestu tudi pravlica o sv. Metodu v ustih naroda teka.

Da bi si pač kdo truda vzel, pa poiskal, kateremu svetniku da je trebelnska kapela posvečena bila.

Kakor slišim, hočejo Jareninčani popraviti kapelo na svoje stroške, ker je neki mož proti volji rajnega gosp. kaplana Zadravca sporočenih 500 goldinarjev za nekakošno drugo kapelo porabil!*) — Služilo bode pridnim Jareninčanom v posebno veliko čast, in pričalo daleč po svetu njihovo bogo- in domoljubnost, ako se to uresniči. Pa tudi Dolenci naj bi vzeli sekuro v roke in posekali beršlin, kateri trebelnsko kapelico pokriva, in pa sirotico pokrili.

Tako bi lahko leta 1863 štajarski in kranjski Slovenci na historičnem zemljišču obhajali slovesnost, ktera bo do staroslavnega Velehrada odmevala.

Naj to reč dotični g. farmeštri v roke vzamejo, in naj ne čakajo povelja in naredbe iz kancelij. Jaz mislim, da bodo dotični viši pastirji pod predloženi načrt tudi postavili besede vrlega nitranskega škofa: „Laudamus districtualem pietatem, qua ss. apostolorum Cyrilli et Methodii cultum promovere intendunt“ (glej „Zgodnja Danica“ 1862, stran 292).

Na sv. blagdan 1862.

Davorin Terstenjak.

Kratkočasno berilo.

Originali iz domačega življenja.

Spisal Valentin Zarnik.

IV.

Pater Jeriho.

(Konec.)

P. Jeriho se je v prostih urah z rastlinstvom pečal in se je držal Henrik Heine-tove sisteme, ki v „Reisebilder“ vse rastline v dva razpola razdeluje: 1) v tiste, ki so za jesti, in 2) v tiste, ki niso za jesti. — Spustil

*) S kakošno pravico?

Vred.

*